

Ukládání opatření mladistvým

JUDr. Jana Zezulová, Ph.D.

I. Úvod

Počátky samostatného systému *justice nad mládeží* je možné spojovat s rokem 1899, kdy ve státě Illinois v USA došlo k založení prvního řádného soudu pro mladistvé (osoby mladší osmnácti let). Z hlediska historického pak vytvoření soudu mládeže bylo výsledkem snah reformního hnutí Za záchranu dítěte (Child Savers), které se zasazovalo o změnu zákonů ve prospěch ohrožené a delikventní mládeže. Reformní hnutí Zachránců dítěte vycházelo z teorie „parents patrie“, tedy z paternalistického (resp. ochraňujícího) pojetí, podle níž stát prostřednictvím soudu zajišťuje dětem řádnou péči a výchovu, jestliže jeho rodiče nestačí na jeho výchovu a dítě se o sebe nedovede postarat samo. Soud sleduje především zájem dítěte a jeho hlavním úkolem není zjistit, zda se dítě dopustilo nějakého deliktu, ale stanovit jaké jsou skutečné objektivní potřeby dítěte a jak je nejlépe uspokojit. Proto v tomto systému soudnictví nebylo až do počátku 80. let 20. století zpravidla reagováno na kriminalitu typickými prostředky trestního práva (tresty), ale spíše postupy medicínskými, psychologickými a sociálně-právními. Soudy pro mladistvé se více orientovaly na osobu pachatele než na spáchanou trestnou činnost, neboť smyslem byla jak individualizace postupu soudu, tak i ukládaných opatření.¹

Charakteristickým rysem soudu mládeže byla skutečnost, že soud disponoval jak pravomocí civilněprávní, vykonávanou nad mládeží ohroženou, narušenou či jinak zanedbanou, tak pravomocí trestněprávní, vykonávanou ve věcech mládeže delikventní.

Mezi další charakteristické rysy těchto prvních soudů lze např. řadit:

- oddělené slyšení (separate hearings), což v podstatě znamená, že hlavní líčení ve věcech osob mladších 18 let je konáno před zvláštními soudy, představované buď samostatnou soustavou soudů pro mládež, či vytvořením speciálních soudů či senátů v rámci obecného soudnictví;
- trestní řízení je vedeno neformálně a je charakteristické paternalistickou pravomocí;
- probační systém (pokud je zaveden) je zaměřen na nápravu osoby, z čehož lze dovodit, že mnohem větší pozornost je soustředěna na osobu delikventa;
- nedochází k oddělení delikventní mládeže od mládeže narušené či zanedbané, stát poskytuje oběma stejnou péči a kontrolu².

Zvláštní soudy mládeže byly zřizovány téměř ve stejné časové období po celém území USA, ale také i v Evropě. V Německu byly první zvláštní soudy mládeže zřízeny již v roce 1908, v tehdejší Rakousku-Uhersku v roce 1909, ve Francii a v Belgii v roce 1912, ve Španělsku v roce 1918, v Holandsku 1921 a v Československu 1931. Zřizování zvláštních soudů mládeže jednoznačně posílilo snahu o vyjmutí delikventní mládeže z tehdejších obecných trestněprávních předpisů a postupů.

---

¹ Musil, J. – Kratochvíl, V. – Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, s.720.

² Válková, H. – Zezulová, J.: Trestní soudnictví nad mládeží. České vězeňství č. 3/1996, s. 33 a násl.

Pojetí československého systému trestní justice nad mládeží bylo vytvořeno *zákonem o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931, č. 48 Sb. z. a n.* (viz dále jen „zákon“). Zákon vycházel ze zásady, že stát má ohledně mladistvých provinilců ve věku od dovršení čtrnácti let do dovršení osmnácti let jiné úkoly, než ohledně dospělých pachatelů. Dominantní úlohu zde sehrála výchova spolu se snahou ochránit mladistvého před všemi škodlivými vlivy, které by mohly ohrozit jeho další vývoj. Tímto zákonem došlo poprvé v našich podmínkách k samostatné kodifikaci trestního práva mládeže (trestního práva hmotného i procesního) a k vytvoření samostatného trestního systému nad mládeží. V poměru k obecnému trestnímu právu (trestnímu právu dospělých) bylo trestní právo mládeže *lex specialis*, neboť upravovalo jen určité otázky, zatímco pro ostatní platily obecné trestněprávní předpisy.

Základy trestní odpovědnosti mladistvého byly upraveny následujícím způsobem. Zákon v první řadě rozlišoval osoby *nedospělé* (osoby mladší čtrnácti let) a *mladistvé* (osoby mezi čtrnáctým až osmnáctým rokem věku) a určil jako minimální věk pro trestní odpovědnost dovršení čtrnácti let³.

Počátek trestní odpovědnosti byl spojen s ukončením školní docházky. Tak byla realizována zásada, podle které *„dítě školou povinné nenáleží před trestního soudce“*. Trestní odpovědnost mladistvého byla konstruována jako trestní odpovědnost *relativní* (podmíněná). Znamenalo to, že byl určen minimální věk, jehož dosažení bylo podmínkou vzniku trestní odpovědnosti, to však ještě neznamenalo, že by musel být každý mladistvý za spáchaný trestný čin odpovědný. Mladistvý byl trestně odpovědný pouze tehdy, pokud dosáhl takového stupně vývoje po stránce intelektuální a mravní, jaký je obvyklý u jeho vrstevníků a umožňoval mu rozpoznat bezprávnost svého jednání a podle toho toto jednání usměrnit. Tomu pak odpovídalo ustanovení § 2 odst. 2 zákona, které prohlašuje mladistvého beztrestným, nemohl-li pro značnou zaostalost v době činu rozpoznat jeho bezprávnost nebo řídit své jednání podle správného rozpoznání. Značná zaostalost v době činu byla stanovena jako zvláštní důvod vylučující trestní odpovědnost mladistvého. Konstrukce trestní odpovědnosti mladistvého tak umožňovala soudci přihlédnout v každém jednotlivém případě k individuálnímu stupni vývoje mladistvého a tento dosažený stupeň zohlednit již v rovině základů trestní odpovědnosti.

Trestný čin spáchaný mladistvým se nazýval *proviněním* bez ohledu, zda byl podle trestního zákona zločinem, přečinem nebo přestupkem.

V případě spáchání činu jinak trestného nedospělým nebo mladistvým, u kterého došlo ke zproštění, zastavení trestního řízení nebo upuštění od trestního stíhání, mohl uložit opatrovnický soud *výchovná* či *léčebná* opatření, a dále byl oprávněn uložit *napomenutí* osobám, které měly pečovat o nedospělého (mladistvého). Stejná opatření mohl učinit i v případě, kdy došlo ke spáchání trestného činu (provinění), avšak soud byl toho přesvědčen, že nařízení těchto opatření je zapotřebí ku prospěchu ohroženého nedospělého (mladistvého). Obligatorně nařizoval poručenský soud *ochrannou výchovu* ve výchovně nebo umístění v léčebném ústavu (jednalo se o ochranné opatření) v případech, kdy se nedospělý starší dvanácti let dopustil činu, za který zákon stanovil trest smrti nebo

---

³ Věková hranice čtrnácti let byla určena jako minimální hranice, jejíž dosažení bylo podmínkou vzniku trestní odpovědnosti. Tudíž osoba, která v době spáchání trestného činu nedovršila čtrnáctý rok věku nebyla trestně odpovědná, avšak opatrovnický soud mohl uložit těmto osobám výchovná či léčebná opatření, ve kterých viděl potřebu, a dále byl oprávněn udělit napomenutí osobám, které měly pečovat o nedospělého.

doživotní ztrátu svobody.

V případě, že tu byly podmínky k odsouzení mladistvého byl trestní soud oprávněn:

- a) *upustit od potrestání,*
- b) *odsoudit k trestu podmíněně,*
- c) *odsoudit k trestu nepodmíněně.*

Právní úprava umožňovala kombinaci trestních opatření a opatření výchovného charakteru. Z ryze trestních sankcí bylo možné mladistvému uložit pouze trest zavření a peněžitý trest.

Trestná činnost mladistvých se projednávala v zákonem stanoveném trestním řízení. S ohledem na proklamovaný výchovný cíl trestního práva mládeže došlo ke *zjednodušení trestního řízení*, které bylo odůvodněno tím, že formální řízení podle obecných ustanovení trestního řádu by mohlo u mladistvého vyvolat škodlivé psychologické účinky. Důraz byl kladen na *zjištění osobních vlastností* obviněného, které hrály svůj význam při rozhodování soudu o uložení výchovných opatření. Zákon k zajištění tohoto požadavku poskytoval možnost využít tzv. *osob přezvědných*, které vypovídaly o poměrech mladistvého, či stanovil povinnost trestního soudu vyžádat si *zprávu o mladistvém od soudu poručenského*. V neposlední řadě byla dána soudu možnost opatřit si potřebné informace prostřednictvím tzv. *pomocných zařízení pro soudní péči o mládež*.

Samostatný systém justice nad mládeží byl v pojetí zákona z roku 1931 představován specializovanými trestními soudy mládeže, přičemž tyto soudy byly i nadále součástí jednotného systému obecného trestního soudnictví.

Nově vytvořené soudy mládeže byly soudy trestními, tedy můžeme mluvit o samostatném systému trestní justice nad mládeží, v podmínkách *justičně orientovaného modelu zacházení s delikventní mládeží*⁴. Samostatný systém trestní justice byl u nás představován specializovanými trestními soudy mládeže, přičemž tyto nové „soudy mládeže“ byly i nadále součástí jednotného systému obecného trestního soudnictví. Organizace trestního soudnictví podle tohoto zákona vypadala následovně: u krajských soudů rozhodoval zvláštní senát, nazvaný senát mládeže, u okresního soudu vykonávajícího trestní pravomoc byl ustanoven soudce mládeže. Fakticky to znamenalo, že pokud působilo u okresního soudu několik soudců, byl jeden z nich zvolen jako soudce mládeže. Zákon dále stanovil, aby u každého krajského soudu a okresního soudu v jeho sídle bylo zřízeno zvláštní oddělení těchto soudů, společně označené jako soud mládeže, jež lze označit za jakýsi zvláštní

---

⁴ Mezi existujícími systémy zacházení s delikventní mládeží lze rozlišit dva základní modely - *model justiční (the justice model)* a *model sociálně-opatrovnický (the welfare model)*. Oba modely předpokládají vyjmutí problematiky delikventní mládeže z obecných trestněprávních předpisů a postupů uplatňovaných vůči dospělým pachatelům a oběma modelům je i vlastní zřízení specializovaných soudů pro mládež. Modely se pak liší především podle preference formálního či neformálního trestního řízení a podle převahy trestu či výchovy jako reakce na delikventní jednání. *Justiční model* je charakterizován momentem spáchání trestného činu, trestní odpovědností pachatele, uložením trestu, který odpovídá závažnosti spáchaného trestného činu a existencí procesních záruk garantující řádný proces. *Justiční model* klade důraz na vyvození individuální trestní odpovědnosti za trestný čin a na jeho projednávání v rámci zákonem upraveného trestního řízení (Rakousko, Německo, Česká republika). *Sociálně-opatrovnický model* je charakterizován jako systém služeb pro děti a mladistvé. Model klade důraz na zjištění potřeb dítěte, osoba pachatele je důležitější než jeho čin. Náprava pachatele je pak základním cílem trestání. Model obhajuje jednotný systém služeb pro děti a mladistvé, přičemž nerozlišuje mezi delikventními a nedelikventními osobami. Argumentováno je tím, že všichni mají stejné potřeby a že trestnou činností je toliko prezentován jejich problém (Francie, Polsko, Švýcarsko).

soud pro mládež. Obě oddělení krajského a okresního soudu měla být podle možností místně oddělena od ostatních soudů, aby mladiství pachatelé nepřicházeli do styku se staršími (dospělými) pachateli. Praktický význam tohoto postupu spočíval v tom, že senát mládeže krajského soudu byl spojen s oddělením soudu mládeže okresního soudu místně v jeden celek. Ze skutečnosti, že soudce mládeže, působící u okresního soudu, byl také pověřen v některých případech agendou soudce poručenského, lze dovozovat jistý vliv severoamerických soudů, které byly zřizovány jako soudy pro mládež ohroženou či narušenou a delikventní⁵.

Trestná činnost se pak zásadně projednávala v trestním procesu upraveném trestním řádem, přičemž však zákon obsahoval řadu ustanovení směřujících především ke zjednodušení řízení, neboť bylo třeba zajistit jeho výchovný cíl.

Nutno je v této souvislosti třeba zdůraznit, že pravomoc soudce trestního a poručenského co do ukládání právních následků ze jednání osoby nedospělé, resp. mladistvé, byla zákonem přesně rozlišena. Zákon přesně stanovil, jaké druhy právních následků je možné v řízení uložit, které z nich je možné uložit soudcem poručenským a naopak, které jsou dány výlučně do pravomoci trestnímu soudci.

Postupem doby však došlo k tomu, že zákon byl bez náhrady zrušen (viz trestní zákon č. 86/1950 Sb.), což znamenalo, že trestněprávní ustanovení upravující problematiku mladistvých byla včleněna do obecných trestněprávních předpisů. Se zrušením zákona souviselo i zrušení specializovaných soudů mládeže a v neposlední řadě i úřadoven pro soudní péči o mládež. Od roku 1950 až do přijetí zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže nebylo možno hovořit o samostatném systému justice nad mládeží v naší republice.

Myšlenka obnovení samostatného trestního systému nad mládeží byla znovu nastolena již v roce 1992 v rámci zahájení přípravných prací na celkové rekonstrukci trestního práva. Avšak situace panující na poli trestního práva hmotného i procesního v uvedeném období myšlenku samostatného systému justice nad mládeží v trestních věcech nebyla příliš nakloněna. Poukazováno bylo zejména na neexistenci speciálních soudů pro mládež a na chybějící systém sociálních pracovníků (dnešních probačních a mediačních úředníků) plnících úkoly v rámci trestní justice. Samostatná kodifikace trestního práva mládeže byla sice také zmíněna, ale bylo nepravděpodobné, že by byla v nejbližším období realizována. V této otázce totiž převážil názor, že postupná novelizace příslušných ustanovení v obecných trestních kodexech, týkajících se mladistvých, bude dostačující.

Koncepce trestní politiky vůči mládeží byla zhruba až do roku 1996 především zaměřena na určení dolní hranice trestní odpovědnosti mladistvého a na jeho trestání. Připomeňme z roku 1995 navrhované diferencované snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na 14. rok věku (alt. 13. rok věku) u zvlášť závažných úmyslných zločinů a zachování dosud platné věkové hranice 15 let u ostatních trestných činů. Tento směr vývoje trestní politiky, pokud se týká stanovení dolní

---

⁵ Jednalo se o ustanovení § 36 zákona, podle kterého okresní soud vykonávající soudní pravomoc v trestních věcech mladistvých pro obvody několika okresních soudů, podřízených témuž krajskému soudu, mohl v řízení ve věcech poručenských a opatrovnických vykonávat péči o osobu nezletilého (z pohledu trestního práva mládeže jde o osobu mladistvou), který byl odsouzeno, i o osobu jeho nezletilého sourozence, kterému hrozilo nebezpečí mravní zkázy nebo zpustnutí. Toto ustanovení pamatovalo na případy, ve kterých by péče o mladistvého mohla být ohrožena tzv. dvojí kolejí péče soudce trestního a poručenského, za situace, kdy by okresní soud, který zakročil proti mladistvému, byl výlučně soudem trestním a péče soudce poručenského by se musela vykonávat u soudu poručenského.

hranice trestní odpovědnosti, potvrdil i Věcný záměr rekodifikace trestního práva hmotného z března 1996. V oblasti trestání mladistvých v uvedeném období zazněl požadavek u mladistvých ve věku 15 až 18 let zvýšit horní hranici trestu odnětí svobody na 10 let (§ 79 odst. 1 TrZ), v případě mladistvých pachatelů ve věku nižším než 15 let ponechat dosavadní sazbu odnětí svobody (tedy 1 až 5 let). Pokud jde o myšlenku samostatného trestního práva mládeže v podobě speciálního kodexu, Věcný záměr z roku 1996 uváděl následující: „Trestní zákon bude v zásadě koncipován jako jediný kodex trestního práva hmotného. Jeho součástí by tedy stejně jako doposud mohla být i úprava specifik stíhání mladistvých, otázka případného zpracování samostatného zákona o trestním právu mladistvých však není jednoznačně uzavřena (v jediném trestním zákonu bude obtížné podobně upravit např. preventivní působení na mladistvé a širší škálu alternativních trestů pro ně)...“.

Zřetelný obrat ve vývoji české trestní politiky směrem k samostatnému trestnímu systému nad mládeží lze zaznamenat zhruba od počátku roku 1997. V průběhu let 1997-1999 vzniklo na půdě komise MS pro rekodifikaci trestního zákona a trestního řádu šest dokumentů věnovaných nové kodifikaci trestního práva mládeže⁶.

V uvedených dokumentech bylo konstatováno, že společenskou reakci na kriminalitu mládeže je třeba pojímat jako součást komplexní právní ochrany mládeže.

Počátkem roku 2001 byl předložen návrh nového zákona s názvem *Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)* vládě, která jej schválila a postoupila k projednání parlamentu. Návrh zákona se stejným názvem byl ovšem již v roce 2001 předložen Poslanecké sněmovně ve volebním období předcházejícím. Poslanecká sněmovna – byť návrh zákona koncem roku 2001 přikázala k dalšímu projednávání svým výborům – nakonec na jaře 2002 před blížícími se parlamentními volbami vyřadila návrh zákona z programu s odůvodněním, že tak zásadní změny, které přináší, by měly být svěřeny k projednání až Poslanecké sněmovně, která vzejde z těchto dalších voleb⁷.

Přijetím zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže) se Česká republika znovu přihlásila k myšlence samostatného systému trestní justice nad mládeží a k odkazu prvního zákona o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Trestnímu právu mládeže se tak dostává i významného postavení v rámci právní ochrany dětí v České republice.

II. Obecná charakteristika úpravy v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „zákon“) vznikl jako reakce na dosud absentující samostatnou právní úpravu trestní odpovědnosti, trestání a řízení v trestních věcech mládeže. Vynětí hmotněprávních a procesních ustanovení o mladistvých z obecných trestněprávních kodexů je vyjádřením snahy o zásadní

⁶ Na základě těchto dokumentů byl pak připraven Věcný záměr zákona o odpovědnosti mládeže za protiprávní jednání a o soudnictví nad mládeží, který byl schválen usnesením vlády ČR č. 890 ze dne 13. 9. 2000.

⁷ Blíže srov. Válková, H.: Proč byla reforma trestního soudnictví ve věcech mládeže oddálena a jaké byly její cíle? *Trestněprávní revue* č. 5/2002.

změnu v celkovém pojetí zacházení s delikventní mládeží, neboť nejde jen o zvýraznění specifik v oblasti trestání mladistvých. Pro samostatnost právní úpravy dále mluví i to, že v obecných trestněprávních předpisech nelze zakotvit opatření a postupy, převážně civilněprávní povahy, přijímané vůči dětem mladším patnácti let v případě spáchání činu jinak trestného, neboť do obecných trestněprávních předpisů nepatří. V neposlední řadě je možné argumentovat i tím, že samostatnou kodifikací trestního práva mládeže bude zesílen výchovný aspekt těch principů, na kterých je nová kodifikace vytvořena.

V úvahu v této souvislosti bylo třeba vzít, že trestní zákon i trestní řád byly přijaty v roce 1961, tedy před více než 40 lety, a přes četné zásadní novelizace z 90. let minulého století ve vztahu k věkové kategorii mladistvých nedoznaly zásadnějších změn. Nová situace dospívajících souvisejících s rychlou sociální diferenciací jejich rodin, absencí etických a morálních principů v jejich výchově jak ze strany rodiny, tak ze strany školy, s nedostatkem času jejich rodičů a s dalšími faktory zhoršujícími jejich materiální postavení i budoucí uplatnění se v polovině 90. let projeví i ve výrazné eskalaci jejich delikventních projevů (nastal prudký nárůst stíhané, žalované i soudy odsouzené trestné činnosti u uvedené věkové kategorie). Přesto byla reakce na tuto změněnou situaci ze strany zákonodárce v oblasti trestního práva prakticky nulová.⁸

V této době také proběhla odborná diskuse ohledně zaměření trestní politiky ve vztahu k mladistvým pachatelům, která – jak uvádějí autoři učebnice trestního práva procesního⁹ - signalizovala dva diametrálně odlišné přístupy k uvedené problematice; s jistým zjednodušením je možno říci, že jedna skupina odborníků prosazovala snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, naproti tomu druhá skupina prosazovala takovou trestní politiku, která by na první místo kladla snahu vytvořit v sociálním okolí mladistvého delikventa podmínky pro to, aby se v budoucnu již nedopustil trestné činnosti při současném zachování jeho trestní odpovědnosti za spáchaný trestný čin; vzhledem k tomu, že věk dospívajícího nebyl považován za tak významný a za podstatné byly pokládány trestněprávní, ale i jiné mimoprávní následky, které zákon s dovršením určitého věku spojuje. Součástí tohoto přístupu, který našel svého vyjádření i v novém zákoně č. 218/2003 Sb., tedy bylo ponechat stávající věkovou hranici trestní odpovědnosti (15 let), vůči mladistvým pachatelům uplatňovat nejen trestní sankce, ale i nezbytná výchovná opatření (v rámci specializovaného justičního systému) a v neposlední řadě důsledněji vyvozovat trestní odpovědnost, jakož i odpovědnost z jiných oblastí práva, ve vztahu k osobám (zpravidla rodičům), kteří zneužili, neplnili nebo jinak zanedbali svůj dohled nad výchovou delikventního dítěte.¹⁰

---

⁸ Musil, J. – Kratochvíl, V. – Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, s. 731.

⁹ Musil, J. – Kratochvíl, V. – Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, s. 731 – 733.

¹⁰ Kromě učebnice citované v předcházejících poznámkách pod čarou je možno zmínit další publikace, a to např.: Sotolář, A. – Válková, H.: Soudnictví nad mládeží v České republice. V: Soudnictví pro mladistvé, Příručky Ministerstva spravedlnosti České republiky, sv. 59, Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, Praha 2000, s. 197 – 319; Válková, H. – Sotolář, A.: Restorativní justice – trestní politika pro 21. století?, Trestní právo č. 1/2000, s. 4; Válková, H. – Voňková, J. – Sotolář, A.: Ohrožené děti a mladiství v současné a budoucí české právní úpravě, Právní rozhledy č. 12/1998, s. 602; Radvanová, S. – Císařová, D.: Dětská kriminalita z hlediska soukromého práva a práva trestního, Trestní právo č. 5/1998, s. 8; Wildt, P.: K otázce snížení věkové hranice trestní odpovědnosti, Trestní právo č. 11/1997, s. 12, apod.

Nový zákon č. 218/2003 Sb. by měl podle toho, co je uvedeno v důvodové zprávě k vládnímu návrhu zákona (tisk 210 Poslanecké sněmovny – volební období 2002 – 2006), vést k odstranění nedostatků platné právní úpravy, tedy pokud bude pozornost zaměřena pouze na oblast trestního procesu, lze konstatovat, že dosavadní úprava procesní (shodně jako úprava hmotněprávní) je dosud koncipována pouze jako výjimka z úpravy obecné, a je proto zakotvena v jejím rámci toliko ve formě samostatných oddílů, což neumožňuje náležitou formulaci základních zásad a postupů charakterizujících zvláštní řízení proti mladistvým pachatelům. Přitom právě věková specifika dospívajících vyžadují natolik odlišný přístup orgánů činných v trestním řízení, včetně maximálního využívání alternativ trestů odnětí svobody a v zásadě obligatorního zapojení probačních úředníků, že by odpovídající právní úpravu nebylo možné do obecných trestněprávních norem organicky začlenit. Proto zahraniční právní úpravy, stejně jako doporučení Rady Evropy,¹¹ jednoznačně upřednostňují samostatnou právní úpravu trestního soudnictví pro mladistvé, které se tak vyhne nejen riziku nesystémového přístupu právní regulace této oblasti, ale i pokušení aplikovat na mladistvé ve větším rozsahu, než je to nezbytně nutné, normy trestního práva pro dospělé se všemi z toho vyplývajícími nežádoucími důsledky, zejména pak jejich zbytečné stigmatizace.

Samostatnou právní úpravu pak najdeme např. v Rakousku a Německu, dále ve Francii, Anglii, Skotsku či v Kanadě¹². Zákony o soudnictví, resp. o trestním soudnictví ve věcech mládeže obsahují nejen zvláštní procesněprávní úpravu, ale i příslušnou hmotněprávní úpravu, často včetně souvisejících ustanovení upravujících i mimotrestní zacházení s delikventní mládeží. Subsidiárně se pro trestní řízení proti mladistvým uplatňují příslušná obecná ustanovení trestního řádu¹³.

Základním rysem nového zákona je snaha v jediné normě komplexně postihnout problematiku zacházení se všemi dětmi a dospívajícími, kteří svým jednáním poruší ustanovení trestního zákona. Znamená to, že každý takový případ bude projednán specializovaným soudem mládeže, který bude moci vybrat takové opatření, které bude nejvhodnější s ohledem na věk dospívajícího, jeho rozumovou a mravní vyspělost a i závažnost jím spáchaného činu¹⁴.

---

¹¹ Např. Minimální standardní pravidla soudnictví nad mládeží (Pekingská pravidla), rezoluce OSN č. 40/33 ze dne 29. 11. 1985, Směrnice OSN pro prevenci kriminality mládeže (tzv. Riyadská směrnice), rezoluce OSN č. 45/112 ze dne 14. 12. 1990, Pravidla OSN k ochraně mladistvých zbavených osobní svobody (rezoluce OSN č. 45/11) ze dne 14. 12. 1990, Úmluva o právech dítěte (viz sdělení MZV č. 104/1991 Sb.) či doporučení R (87) 20, o společenské reakci na kriminalitu mládeže, Doporučení R (88) 6, o společenské reakci na kriminalitu mládeže z řad mladých lidí pocházejících z přistěhovaleckých rodin a rezoluci č. R(66)25, o krátkodobém zacházení s mladistvými pachateli do 21 let věku.

¹² V současné době je pak oblast soudnictví nad mládeží v zahraničních právních úpravách pojata buď jako zcela samostatná soustava organizačně oddělených soudů mládeže („juvenile justice systém“), které projednávají nejen trestní věci, ale i věci opatrovnické (příkladem je Francie či Polsko), anebo jako soustava trestních soudů mládeže („juvenile criminal courts“) zpravidla začleněných do systému obecných soudů. Příkladem druhého pojetí může být Německo či Rakousko.

¹³ Musil, J. – Kratochvíl, V. – Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, s.719.

¹⁴ Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nevychází v takové míře, jako tomu bylo např. v případě úpravy obsažené v zákoně č. 48/1931 Sb. z. a n. z. paternalistického pojetí, což je vyjádřeno slovy v nadpisu zákona „ve věcech mládeže“ a nikoli „nad mládeží“. Dává se tedy značný prostor iniciativě ať už samotného mladistvého nebo dokonce dítěte (Válková, H.: Seminář k zákonu č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, konaný dne 25. 9. 2003 na MS v Praze).

Opatření uplatňovaná u mladistvých pachatelů by měla mít zpravidla *smíšenou povahu*, tzn. zahrnovat prvky výchovné, léčebně-ochranné i takové, které zabezpečují ochranu sociálního okolí prostřednictvím kontroly, dohledu a výjimečně i izolace. Takto konstruovaná opatření by působila v obecném systému trestních sankcí jako cizí prvek a bylo by velmi obtížné je správně vykládat a aplikovat.

Zvláštní systém soudnictví nad mládeží vyžaduje i specializované odborníky, kteří budou v praxi schopni zajistit jeho bezporuchové fungování. Jde především o *specializované soudy pro mládež*, byť by byly zřízeny v rámci stávající soustavy obecných soudů, a specializované ostatní orgány činné v trestním řízení. Soudy pro mládež podle znění zákona vykonávají soudnictví v trestních věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let (a mladistvými, kteří nejsou trestně odpovědní).

Dále je to Probační a mediační služba, která spolu se soudy mládeže by měla mít v tomto ohledu velmi důležitou roli. Nové postavení soudů mládeže a jejich vztahy ke všem institucím podílejícím se na soudnictví pro mládež lze komplexně upravit pouze samostatnou právní úpravou.

Z řady nedostatků platné procesní úpravy týkající se řízení proti mladistvým zmiňovaná důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, uvádí především následující:

- nevyhovující je stávající úprava vazby mladistvého,
- v praxi není v podstatě vůbec uplatňováno ustanovení § 296 TrŘ o výjimečnosti společného soudního řízení proti mladistvému a osobě starší než osmnáct let, nedostatečně je v řízení vymezeno a chráněno postavení mladistvého a jeho osobnost a soukromí,
- není náležitě vymezen zvláštní postup při výkonu trestů a ochranných opatření mladistvých, který by měl napříště vycházet (oproti trestního postihu dospělých pachatelů) z monismu trestních sankcí, aby tak byl odstraněn difamující charakter trestního odsouzení,
- zákonné podmínky pro důslednou diferenciaci a individualizaci procesních forem řešení této trestné činnosti, včetně uplatnění některého z odklonů, nejsou speciálně přizpůsobeny projednávání trestních věcí mladistvých,
- není v úplnosti respektována ani již v minulosti zavedená specializace na trestní věci mladistvých u obecných soudů, policie, když u státních zástupců je specializace zajištěna způsobem, kdy není vždy na nejnižších úrovních zabezpečeno, aby jeden státní zástupce nebyl pověřován četnými dalšími specializacemi, byť s touto základní specializací úzce související; specifická je problematika u obhájců působících v této oblasti, kde s ohledem na právo volby advokáta nemusí být vždy specializace respektována),
- není v dostatečné míře ještě zabezpečena spolupráce s Probační a mediační službou, jakož i s dalšími institucemi podílejícími se na práci s mládeží.

K jednotlivým nejvýznamnějším změnám v oblasti práva hmotného je třeba v plné míře odkázat na učebnici trestního práva procesního i na další prameny.¹⁵

---

¹⁵ Musil, J. – Kratochvíl, V. – Šámal, P. a kol.: Kurs trestního práva. Trestní právo procesní, 2. přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2003, s. 732 – 734. Dále srov. i důvodovou zprávu k vládnímu návrhu zákona později vyhlášeného pod č. 218/2003 Sb. (tisk 210 Poslanecké sněmovny – volební období 2002 – 2006). Ohledně poznatků týkajících se úprav účinných v minulosti – zejména zákona č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží, je možno zmínit např. publikaci Kallaba J.: Stručný výklad zákona z 11. března 1931, č. 48 Sb. z. a n. o trestním soudnictví nad mládeží, Právník, Brno 1931, jakož i publikace Válkové, H.: K 60. výročí čs. zákona o trestním soudnictví nad mládeží a potřebným změnám v této oblasti, Právo a zákonnost č. 6/1991, Válková, H. – Dünkel, F.: Trestní zákonodárství nad mládeží v historické a srovnávací perspektivě, Leges, Praha

III. Opatření ukládaná mladistvým

Důvodová zpráva k návrhu zákona poukazuje na to, že oproti současné platné právní úpravě založené na dualismu sankcí zákon zavádí odstupňovaný a vnitřně provázaný systém opatření pro mládež. Snahou je pak vytvořit širokou škálu možností jak reagovat na jejich delikvenci a vytvořit tak podmínky pro potřebnou individualizaci řešení konkrétních případů. Prioritou je zájem na ochraně mládeže před škodlivými vlivy, na vytvoření podmínek pro jejich zdravý sociální a duševní rozvoj, na obnově jejich jednáním narušených sociálních vztahů a dosažení toho, aby v budoucnu bylo co nejvíce omezeno páčání protiprávních činů. Jiná filozofická východiska zákona se kromě postupu, řízení, subjektů a druhů reakcí na delikty mládeže také odrážejí i v jeho úmyslně odlišné terminologii. Zatímco trestní kodexy pro dospělé jsou zaměřeny do minulosti, ke spáchanému trestnému činu a okolnostem, které zde byly především v době jeho spáchaní, trestní právo mládeže je orientováno do budoucnosti a jeho těžiště spočívá v přijímání takových opatření, prostřednictvím kterých lze předejít recidivě. Proto sociální reakce na provinění se neoznačuje vžitým termínem trest (v jehož samotné podstatě a názvu je zakomponována především újma a odplata za minulý čin), ale naopak je tato jinak zaměřená reakce společnosti i jinak pojmenována - *opatření*.

Opatření sice také též zahrnuje nebo může zahrnovat prvek újmy (u závažnějších provinění), ale jeho hlavní obsah spočívá v aktivním zacházení a působení na dosud napravitelného dospívající jedince (předpoklad napravitelnosti je dán tím, že jde o jedince mentálně, morálně i sociálně nezralého).

Právními následky provinění – *opatření* jsou podle zákona

- *výchovná opatření,*
- *ochranná opatření a*
- *trestní opatření.*

Účelem opatření vůči mladistvým ve smyslu ustanovení § 9 zákona je především

- *vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází,*
- *jeho ochrana před škodlivými vlivy a*
- *předcházení dalšímu páčání provinění.*

1. Výchovná opatření

Mladistvému lze uložit následující *výchovná opatření*:

- *dohled probačního úředníka,*
- *probační program,*
- *výchovné povinnosti,*
- *výchovná omezení a*
- *napomenutí s výstrahou.*

Výchovná opatření je možné uložit buď při upuštění od trestního opatření nebo podmíněném upuštění od trestního opatření, dále dovoluje-li to jejich povaha je možné výchovná opatření použít i vedle uloženého ochranného nebo trestního opatření, dále v souvislosti se zvláštními způsoby řízení a také lze výchovná opatření ukládat se souhlasem mladistvého, proti němuž se řízení vede, již *v průběhu řízení*, a to před rozhodnutím soudu pro mládež o vině mladistvého.

Výchovná opatření lze uložit nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby u podmíněného odsouzení nebo podmíněného odložení peněžitého opatření; jsou-li ukládána samostatně nebo vedle jiného ochranného nebo trestního opatření, lze je uložit nejdéle na dobu tří let.

Při rozhodování o uložení výchovného opatření mladistvému musí soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce přihlídnout zejména k účelu opatření vůči mladistvému i k tomu, že výchovná opatření usměrňují způsob života mladistvého, a tím podporují a zajišťují jeho výchovu. Při úvaze o vhodném druhu výchovného opatření soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce spolupracují s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími občanů a s osobami realizujícími probační programy. Za účelem přesného objasnění, jaké výchovné opatření je třeba mladistvému uložit, mohou tyto orgány požádat o součinnost příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, popř. Probační a mediační službu, a v odůvodněných případech i o vypracování zprávy o osobních, rodinných a sociálních poměrech a aktuální životní situaci mladistvého.

Výchovná opatření může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce ukládat se *souhlasem mladistvého, již v průběhu tohoto řízení, a to nejdéle do jeho pravomocného skončení*. Souhlas mladistvého je zde nutný z důvodu presumpce neviny – pokud se výchovné opatření ukládá již v průběhu trestního řízení proti mladistvému. Mladistvý může kdykoli v průběhu řízení až do jeho pravomocného skončení svůj *souhlas odvolat* prohlášením adresovaným soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci, který vede řízení, výkon výchovného opatření pak tím končí.

Jestliže se ukáže, že úplné nebo včasné plnění výchovného opatření je pro mladistvého nemožné nebo je nelze na něm spravedlivě požadovat, soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce nařizené výchovné opatření zruší nebo změní.

Takto uložené a splněné výchovné opatření nemá sice bezprostřední vliv na průběh dalšího trestního řízení (nedochází zde k zastavení nebo přerušení trestního stíhání), ale projeví se v jeho postupu při použití některého odklonu, upuštění od potrestání nebo při uložení trestního opatření.

1. 1. Dohled probačního pracovníka

Dohledem probačního úředníka se rozumí:

- pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a způsobu výchovného působení rodičů na něj,

- kontrola dodržování uloženého probačního programu a výchovných povinností a omezení uložených mladistvému soudem pro mládež a v přípravném řízení státním zástupcem nebo vyplývajících ze zákona a
- jeho pozitivní vedení probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem.

Účelem dohledu probačního úředníka je:

- a) *sledování a kontrola chování* mladistvého, zaměřená na zajištění ochrany společnosti a snížení možnosti opakování trestné činnosti,
- b) *odborné vedení a pomoc* mladistvému s cílem zajistit, aby v budoucnu vedl řádný život.

Mladistvý, kterému byl uložen dohled probačního úředníka, je povinen

- a) *spolupracovat* s probačním úředníkem způsobem, který mu probační úředník stanoví na základě programu jeho výkonu,
- b) *dostavovat se* k probačnímu úředníkovi ve lhůtách, které mu budou stanoveny probačním úředníkem; při stanovení těchto lhůt probační úředník přihlédně k poměrům mladistvého, jeho životní situaci v době výkonu dohledu i k prostředí, v němž žije,
- c) *informovat* probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování uložených omezení nebo povinností a jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu určených probačním úředníkem,
- d) *nebránit* probačnímu úředníkovi ve *vstupu do obydlí*.

1. 2. Probační program

Tato výchovná povinnost spočívá v povinnosti absolvovat probační program, jímž může být zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života. Smyslem probačního programu je působit na mladistvého tak, aby se vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, podporovat vytvoření jeho vhodného sociálního zázemí a přispět k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným. Byla-li proviněním způsobena škoda, zpravidla má být mladistvému uloženo, aby jí podle svých sil nahradil. Probační program vykonává mladistvý pod dohledem probačního úředníka.

1. 3. Výchovné povinnosti

Jako *výchovnou povinnost* může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce mladistvému uložit zejména, aby *bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu, jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona, vykonal bezplatně ve svém volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu, usiloval o vyrovnání s poškozeným, nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následku provinění, podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle trestního zákona, podrobil se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu,*

rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

Výchovná povinnost zaplatit *peněžitou částku* se uloží, jestliže lze předpokládat, že peněžitá částka bude zaplacená z peněžitých prostředků, s nimiž smí mladistvý samostatně nakládat. Soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce může stanovit, že peněžitá částka bude zaplacená v přiměřených měsíčních splátkách.

Vykonání *společensky prospěšné činnosti* určitého druhu smí být mladistvému uloženo jen tak, aby nenarušilo jeho přípravu na budoucí povolání, především plnění povinností souvisejících se vzdělávacím programem školy, nebo výkon povolání či zaměstnání, a to na dobu nejvýše čtyř hodin denně, osmnácti hodin týdně a šedesáti hodin celkem.

1. 4. Výchovná omezení

Výchovným omezením lze mladistvému zakázat zejména, aby nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné pro něj nevhodné prostředí, nestýkal se s určitými osobami, nezdržoval se na určitém místě, nepřechoval předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění, neužíval návykové látky, neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních automatech, neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu, neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání.

Výčet výchovných povinností i výchovných omezení zde uvedených je jen příkladný a přichází proto v úvahu i uložení jiných výchovných povinností či jiných výchovných omezení za splnění podmínky, že směřují k dosažení účelu uvedeného v § 9 odst. 1 a § 15 odst. 4 zákona a že jde o povinnosti či omezení, jejichž vymezení je dostatečně určité, jejich plnění kontrolovatelné a lze je vykonat.

1. 5. Napomenutí s výstrahou

Napomenutím s výstrahou soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce mladistvému v přítomnosti jeho zákonného zástupce důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na konkrétní důsledky, jež mu hrozí podle tohoto zákona v případě, že by v budoucnu páchal další trestnou činnost.

Soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce mohou uplatnit výchovné opatření napomenutí s výstrahou bez dalšího nebo mohou – je-li to účelné a vhodné – při vyslovení napomenutí s výstrahou současně *přenechat postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci, škole, jíž je mladistvý žákem, nebo výchovnému zařízení, v němž žije*; v takovém případě si soud pro mládež (státní zástupce) *předem vyžádá stanovisko* školy nebo výchovného zařízení. Zákonný zástupce, škola nebo výchovné zařízení jsou povinni o výsledku vyrozumět soud pro mládež nebo státního zástupce.

Formy postižení mladistvého jeho zákonnými zástupci, školou a výchovným zařízením se musí odvíjet od jejich oprávnění ve vztahu k mladistvému. Provinění, které se přenechává k postižení škole a výchovnému zařízení, by mělo souviset s činností školy nebo výchovného zařízení, tj. provinění mladistvého má souvislost se školní docházkou (např. mladistvý se dopustil provinění ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 trestního zákona vůči spolužákovi o přestávce ve škole) nebo s pobytem mladistvého ve výchovném zařízení (např. mladistvý se dopustil provinění vydírání

podle § 235 odst. 1 trestního zákona vůči chovanci ve výchovném zařízení). V těchto případech by k poškození mladistvého mělo dojít postupem podle školského řádu příslušné školy (např. snížení známky z chování, ředitelská důtka), nebo podle zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, který v ustanovení § 21 umožňuje výchovnému zařízení odejmout dítěti určitou výhodu, např. povolení mimořádné návštěvy kulturního zařízení, povolení mimořádné vycházky, mimořádné návštěvy apod., stejně jako snížit kapesné, omezit nebo zakázat trávení volného času mimo zařízení a další v zákoně uvedené.

2. Ochranná opatření

Ochrannými opatřeními jsou ochranné léčení, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova.

Účelem *ochranného opatření* je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými. *Ochranné léčení a zabránění věci* se ukládá podle trestního zákona. *Ochranná výchova* se ukládá podle zákona č. 218/2003 Sb. Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud

- o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,
- dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo
- prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření.

Ochrannou výchovu lze uložit pouze mladistvému nebo dítěti mladšímu patnácti let. Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého; vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku.

Není-li možné ochrannou výchovu ihned vykonat, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka.

Ochranná výchova může být za splnění zákonných podmínek kdykoli změněna v ústavní výchovu a naopak.

Při podmíněném umístění mladistvého mimo výchovné zařízení by měl pravidelně následovat dohled probačního úředníka, popř. uložení jiného vhodného výchovného opatření.

3. Trestní opatření

Trestní opatření jsou upravena v ustanoveních § 24 až 35 zákona. Fakticky sice byla převzata původní úprava obsažená v trestním zákoně, došlo však k posílení individualizace a diferencovaného přístupu. Podstatnou změnou v oblasti ukládání trestních opatření je rozšíření alternativ k nepodmíněnému trestnímu opatření odnětí svobody. Zákon vychází z koncepce monismu trestněprávních opatření a zahrnuje mezi ně nejen dosavadní tresty nazývané u mladistvých trestní opatření, ale i ochranná a výchovná opatření.

Trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona. Trestní

opatření v návaznosti na trestní zákon musí vzhledem k okolnostem případu a osobě i poměrům mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého; výkonem trestního opatření nesmí být ponížena lidská důstojnost.

Za spáchané provinění může soud pro mládež mladistvému uložit pouze tato trestní opatření:

- *obecně prospěšné práce,*
- *peněžitě opatření,*
- *peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu,*
- *propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,*
- *zákaz činnosti,*
- *vyhoštění,*
- *odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněné odsouzení),*
- *odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,*
- *odnětí svobody nepodmíněné.*

Při výměře trestního opatření soud přihlédne jako k *polehčující okolnosti* zejména k tomu, že pachatel

- úspěšně vykonal probační program nebo jiný vhodný program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého,
- poskytl zadostiučinění poškozenému, nahradil úplně nebo alespoň částečně způsobenou škodu, odčinil nebo alespoň zmírnil újmu, kterou mu způsobil, a přičinil se o obnovení právních a společenských vztahů, které narušil svým chováním, nebo
- po spáchání provinění se choval tak, že lze důvodně předpokládat, že se v budoucnu již trestné činnosti nedopustí.

Při stanovení *druhu* trestního opatření a jeho *výměry* soud pro mládež přihlédne také k tomu, že mladistvý spáchal provinění ve stavu *zmenšené přičetnosti, který si přivodil vlivem návykové látky*. Tím se zákon snaží reagovat na poměrně často příčinu provinění u mladistvých. Důvodová zpráva argumentuje tím, že mladiství jsou skupinou, která je zvýšeně ohrožena zneužíváním omamných a psychotropních látek, a proto je třeba na tento problém reagovat adekvátními prostředky, zejména uložením ochranného léčení nebo jiného opatření směřujícího k odstranění nebo zmírnění závislosti mladistvého na návykových látkách.

3. 1. Obecně prospěšné práce, zákaz činnosti, vyhoštění

Mladistvému lze uložit za podmínek stanovených v trestním zákoně *obecně prospěšné práce*. K možnosti uložení tohoto trestního opatření se vyžaduje *stanovisko* mladistvého. Horní hranice sazby tohoto trestního opatření u mladistvého nesmí převyšovat polovinu horní hranice stanovené v trestním zákoně (tedy 50 – 200 hodin).

Zákaz činnosti může soud pro mládež mladistvému uložit, není-li to na překážku přípravě na jeho povolání, přičemž horní hranice sazby nesmí převyšovat

pět let. Vedle trestního opatření obecně prospěšných prací a zákazu činnosti může soud pro mládež uložit i vhodná *výchovná opatření*.

Vyhoštění může soud pro mládež uložit jen na základě podmínek stanovených v trestním zákoně ve výměře od jednoho roku do pěti let. Přitom přihlédne též k rodinným a osobním poměrům mladistvého a dbá toho, aby tímto trestem nebyl vydán nebezpečí zpustnutí.

3. 2. Peněžitě opatření

Mladistvému je možné uložit *peněžitě opatření* ve výměře od 1 000 do 500 000 Kč, a to za podmínek stanovených v trestním zákoně, je-li mladistvý výdělečně činný nebo jeho majetkové poměry uložení takového trestního opatření umožňují. Soud pro mládež může vedle peněžitě opatření uložit i vhodná výchovná opatření. Nově je možné stanovit výši peněžitě opatření také formou *denní sazby* s přihlédnutím k dennímu výdělku mladistvého, a to ve výši od 100 Kč do 1 000 Kč na den na dobu 5 až 500 dnů. Jde o novou formu výpočtu celkové výše peněžitě opatření, jehož podstatou je vyjádření závažnosti činu počtem dní. Mladistvému bude možno po právní moci odsuzujícího rozsudku jako alternativu k náhradnímu nepodmíněnému odnětí svobody pro případ, že by peněžitě opatření nebylo vykonáno, uložit po jeho vyjádření i výkon *obecně prospěšné činnosti v rámci probačního programu pro tento účel zřízeného*. Pokud mladistvý odsouzený takovou obecně prospěšnou činnost vykoná, rozhodne soud o upuštění od náhradního trestu odnětí svobody.

U peněžitě opatření je dále možný *podmíněný odklad výkonu* na zkušební dobu až na tři léta, jestliže vzhledem k osobě mladistvého, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu lze mít důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo jestliže soud pro mládež přijme záruku za nápravu mladistvého a vzhledem k výchovnému vlivu toho, kdo záruku nabídl, má důvodně za to, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu.

Jestliže mladistvý vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud pro mládež, že se osvědčil; jinak rozhodne, a to popřípadě již během zkušební doby, že se peněžitě opatření vykoná.

Bylo-li vysloveno, že se mladistvý osvědčil, anebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se na něj, jako by nebyl odsouzen.

3. 3. Odnětí svobody nepodmíněné

Trestní sazby *odnětí svobody* stanovené v trestním zákoně se u mladistvých snižují na polovinu, přičemž horní hranice trestní sazby nesmí převyšovat *pět let* a dolní hranice *jeden rok*.

Nepodmíněné odnětí svobody může soud pro mládež mladistvému uložit jen tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použitá opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu tohoto zákona. Nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody je tedy v této škále opatření posledním prostředkem postihu.

V případě, že mladistvý spáchal provinění, za které trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu, a že stupeň nebezpečnosti takového provinění pro společnost je vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký, může soud pro mládež uložit mladistvému odnětí svobody na *pět až deset let*, má-li za to, že by odnětí svobody v rozmezí 1 až 5 let k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo.

Výkon trestního opatření odnětí svobody uloženého mladistvému je upraven v zákoně o výkonu trestu odnětí svobody a v řádu výkonu trestu odnětí svobody.¹⁶ Zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanoví, že trestní opatření odnětí svobody u mladistvých, kteří nepřekročili 19. rok svého věku, se vykonává *odděleně* od ostatních odsouzených, a to ve *věznicích nebo zvláštních odděleních pro mladistvé* s uplatňováním *vnitřní* diferenciacce (viz dále).

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody zdůrazňuje výchovnou stránku výkonu trestního opatření a nutnost zajištění přípravy mladistvého na budoucí povolání. Mladistvému, který má plnit povinnou školní docházku zabezpečí věznice její plnění vyučováním místo výkonu práce. *Program zacházení* s mladistvým má přihlížet k jeho potřebám. Při stanovení jeho obsahu je sledováno zabezpečení pracovní kvalifikace a samostatný způsob života. Pro mladistvého je účast na stanovené formě vzdělávání a dalších určených aktivitách programu zacházení povinná. Vzdělávání mladistvého se uskutečňuje formou denního studia, mladistvý se po dobu výuky nezařazuje do práce. K formě a obsahu přípravy mladistvého na povolání požádá věznice o vyjádření zákonného zástupce a orgán sociálněprávní ochrany dětí.

Řád výkonu trestu odnětí svobody zdůrazňuje individuální způsoby zacházení, které by měly omezit negativní účinky izolace mladistvých od společnosti v důsledku výkonu trestního opatření. Individuální způsoby zacházení se zaměřují na rozvíjení rozumové, emocionální a sociální zralosti mladistvých. Důraz je kladen na přijetí osobní odpovědnosti za spáchané provinění, posilování samostatného řešení životních situací, omezování a zvládání agresivních reakcí a nevhodného jednání. Vzdělávací a pracovní aktivity jsou zaměřeny na získání znalostí a dovedností usnadňujících zařazení mladistvého do zaměstnání po návratu do občanského života. Mladiství jsou vedeni k takovým volnočasovým aktivitám, které odpovídají jejich vývojovým potřebám a zároveň nejsou v rozporu s běžnými společenskými zvyklostmi.

K realizaci těchto požadavků má též napomoci nově stanovená vnitřní diferenciacce ve věznicích pro mladistvé. Namísto dosavadních čtyř typů oddělení ve věznici pro mladistvé (dohled, dozor, ostraha a zvýšená ostraha) se zavádějí čtyři základní *diferenční skupiny* A, B, C, a D. Kritériem zařazení do určité skupiny je charakteristika osobnosti a spáchaného provinění.

Do skupiny *A* se zařazují odsouzení se základní charakteristikou osobnosti v normálu, u nichž poruchy chování vyplývají z nevhodného sociálního prostředí, emocionální a sociální nevyzrálosti, popř. špatného zacházení. Skupina *B* je určena

---

¹⁶ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů; vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

odsouzeným s naznačeným disharmonickým vývojem osobnosti. Skupina C je určena odsouzeným s poruchami chování včetně poruch způsobených užíváním návykových látek, kteří vyžadují specializovaný výkon trestního opatření. Konečně pak do skupiny D se zařazují odsouzení s mentální retardací. O zařazení odsouzeného do určité základní skupiny rozhoduje ředitel věznice na základě doporučení odborných zaměstnanců.

Výše uvedené základní diferenciační skupiny se zpravidla dále člení na tři *prostupné skupiny*, do kterých jsou mladiství odsouzení zařazováni na základě svého chování, jednání, postojů ke spáchanému provinění a výkonu trestního opatření. Prostupné skupiny vnitřní diferenciací tvoří ucelený systém pozitivní motivace mladistvých odsouzených. Do *I.* prostupné skupiny se zařazují odsouzení, kteří převážně aktivně plní program zacházení i své další povinnosti a chovají se a jednají v souladu s vnitřním řádem. Do *II.* prostupné skupiny se zařazují odsouzení s nevyjasněným a kolísavým postojem a přístupem k programu zacházení a svým povinnostem. Do *III.* prostupné skupiny se pak zařazují ti odsouzení, kteří převážně program zacházení plní pasivně nebo jej odmítají, neplní své povinnosti nebo se chovají a jednají v rozporu s vnitřním řádem. Rozhodnutí o zařazení a změně zařazení odsouzeného do konkrétní prostupné skupiny je v pravomoci vedoucího oddělení výkonu trestu. Toto rozhodnutí činí na návrh speciálního pedagoga, zpravidla při zpracování a hodnocení plnění programu zacházení.

Mladistvého lze na návrh státního zástupce nebo ředitele věznice *podmíněně propustit z výkonu odnětí svobody* za podmínek stanovených v trestním zákoně i dříve, než vykoná jeho polovinu nebo dvě třetiny¹⁷.

Při podmíněném propuštění stanoví soud zkušební dobu na jeden rok až pět let.

3. 4. Odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení) a odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem

Při *podmíněném odsouzení* mladistvého nebo *jeho podmíněném odsouzení s dohledem* stanoví soud pro mládež zkušební dobu *na jeden rok až tři léta*. Současně může soud pro mládež uložit i výchovná opatření. Soud pro mládež může vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněné odsouzení v platnosti i přesto, že mladistvý odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody, a

- stanovit nad mladistvým odsouzeným dohled, pokud nebyl již uložen,
- přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby v trvání pěti let, nebo

---

¹⁷ Srov. § 61 až § 64 trestního zákona, který předpokládá splnění dvou podmínek, a to výkon části uloženého trestu odnětí svobody (tzn. jeho poloviny) a polepšení odsouzeného nebo přijetí záruky za dovršení jeho nápravy.

- uložit další výchovné opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život.

3. 5. Upuštění od uložení trestního opatření (alternativa k potrestání)

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže vymezuje tři základní formy upuštění od uložení trestního opatření. První dvě jsou definitivní a jsou upraveny v ustanoveních § 11 a § 12, třetí je podmíněná a je zakotvena v ustanovení § 14. Právní úprava obsažená v těchto ustanoveních je jako celek speciální ve vztahu k právní úpravě institutu upuštění od potrestání v trestním zákoně, proto v trestních věcech mladistvých není možné aplikovat ustanovení § 24 a § 25 TrZ.

Soud pro mládež může *upustit od uložení trestního opatření* mladistvému, který spáchal provinění menší nebezpečnosti činu pro společnost, jeho spáchání lituje a projevuje účinnou snahu po nápravě, jestliže vzhledem k povaze spáchaného činu a k dosavadnímu životu mladistvého lze důvodně očekávat, že již projednání věci před soudem pro mládež postačí k jeho nápravě. Další případ, kdy soud pro mládež může upustit od uložení trestního opatření, je situace, že se mladistvý dopustil činu z neznalosti právních předpisů, která je zejména vzhledem k jeho věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil, omluvitelná. Konečně pak lze upustit od uložení trestního opatření v souvislosti s přijetím záruky za nápravu mladistvého s přihlédnutím k výchovnému vlivu toho, kdo nabídku záruky předložil. V tomto případě soud pro mládež musí přihlédnout i k povaze spáchaného činu a osobě mladistvého, která bude muset zaručovat, že uložení trestního opatření není nutné.

Postupuje-li soud pro mládež podle § 11, omezí se na rozhodnutí o vině mladistvého a na výrok, kterým:

- *bez dalšího upustí od uložení trestního opatření, nebo*
- *upustí od uložení trestního opatření za současného přijetí záruky za nápravu mladistvého, výchovného opatření nebo ochranného opatření, nebo*
- *upustí od uložení trestního opatření a vysloví mladistvému napomenutí nebo jeho postih přenechá zákonnému zástupci, škole nebo výchovnému zařízení.*

Na rozdíl od procesních alternativ k potrestání, lze hmotněprávní alternativy k němu využít jen při rozhodování ve standardním soudním řízení (v hlavním líčení před soudem 1. stupně a ve veřejném zasedání před odvolacím soudem) po provedení řádného dokazování a pouze za předpokladu, že soud uzná vinu mladistvého.

V konkrétním případě bude možné upustit od uložení trestního opatření za splnění podmínek a) až c)

- *jen s ohledem na vliv samotného soudního projednání, nebo*
- *jen s ohledem na omluvitelnou neznalost právních předpisů mladistvým, nebo*
- *jen s ohledem na přijatou záruku za jeho nápravu anebo konečně může jít zároveň o dva nebo i všechny tři případy souběžně.*

Ustanovení § 11 odst. 1 písm. b) počítá s možností upuštění od uložení trestního opatření mladistvému za předpokladu, že se **dopustil činu z omluvitelné neznalosti právních předpisů**. Důraz je kladen právě na omluvitelnost neznalosti

právních předpisů s tím, že jí je nezbytné posoudit z hlediska věku mladistvého, jeho rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil. Zákon zde zohledňuje to, že právě tyto okolnosti mohou zásadním způsobem ovlivnit vnímání spáchaného činu mladistvým i jeho znalost toho, co je zakázané a trestněprávně postižitelné. Neznalost právních předpisů, tedy právní omyl nevylučuje trestní odpovědnost mladistvého, zákon ji však přiznává zvláštní význam v souvislosti s úvahou o možnosti upuštění od uložení trestního opatření.

Pod **neznalostí právních předpisů** zde zákon rozumí neshodu pachatelova vědomí a jeho představ o tom, že je platným právem, která spočívá v tom, že buď vůbec nevěděl o určitém právním předpise, významném z hlediska jeho trestní odpovědnosti za spáchané jednání, nebo o něm měl nesprávnou představu nebo nedostatečnou představu. (Negativní omyl o trestních normách a normách, kterých se TrZ dovolává). Tento omyl z hlediska trestní odpovědnosti neomlouvá, neboť i ve sféře soudnictví ve věcech mládeže platí zásada, že neznalost TrZ a toho, co je trestněprávně postižitelným činem, neomlouvá.

Východiskem aplikace § 11 odst. 1 písm. b) je tedy zjištění, že mladistvý **neznal** příslušné právní předpisy, avšak stejně podstatné jsou **důvody takové neznalosti a jejich povaha**. Musí jít o neznalost omluvitelnou, tedy takovou, která mu není vytknutelná, a to vzhledem k jeho věku, rozumové vyspělosti a prostředí, ve kterém žil.

Ustanovení § 11 odst. 1 písm. b) fakticky ve vztahu k otázce trestního postihu prolamuje zásadu, že neznalost zákona neomlouvá.

Samotné rozhodnutí o upuštění od uložení trestního opatření, bylo-li již vyneseno, je definitivním skončením trestního stíhání.

Na mladistvého, u něž bylo upuštěno od uložení trestního opatření, se hledí, jako by nebyl odsouzen. Tuto zákonnou fikci upravuje ustanovení § 13. Její účinky jsou stejné jako účinky spojené se zahlazením odsouzení výrokem soudu a nastávají okamžikem nabytí právní moci rozsudku, jímž bylo rozhodnuto o upuštění od uložení trestního opatření.

Ustanovení § 11 odst. 2

Je dán prostor pro spojení **upuštění od uložení trestního opatření s přijetím určitých mimotrestních opatření**. Rozhodnutí o upuštění od uložení trestního opatření lze vázat na vyřízení věci:

- a) *napomenutím mladistvého nebo*
- b) *přenechání jeho postižení zákonnému zástupci, škole, jíž je žákem, nebo školskému zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy.*

Napomenutí mladistvého činí soud, a to v návaznosti na upuštění od uložení trestního opatření. Zpravidla přitom bude na místě zdůraznit mu protiprávnost jeho jednání, poukázat na jeho důsledky a vytknout mu to, že se jej dopustil. (Napomenutí s výstrahou podle § 20 je svou povahou důraznější výtkou protiprávnosti spáchaného činu doprovázenou upozorněním na možné důsledky recidivy trestné činnosti. Vyslovit jej lze buď přímo při upuštění od uložení trestního opatření nebo v průběhu řízení, které mu předcházelo. V zájmu zdůraznění jeho významu a dopadu zákon požaduje, aby se tak stalo v přítomnosti zákonného

zástupce mladistvého). Oproti tomu napomenutí podle § 11 odst. 2 není natolik formalizováno a lze je vyslovit i v nepřítomnosti zákonného zástupce mladistvého.

Formy **postižení** mladistvého jeho zákonnými zástupci, školou a výchovným zařízením se musí odvíjet od jejich oprávnění ve vztahu k němu. Aby bylo možné mluvit o postihu, musí jít o kroky nebo opatření, která mu způsobí určitou újmu - omezí ho v něčem, rozšíří jeho povinnosti.

Soud pro mládež je povinen vyžádat se předem **stanovisko** toho, jemuž hodlá přenechat postih mladistvého, a proto i provinění, které se přenechává k postižení jinému subjektu, mělo souviset s činností tohoto subjektu, s chováním mladistvého (ml. se dopustí provinění ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1 TrZ vůči spolužákovi o přestávce ve škole, nebo ml. se dopustí provinění výtržnictví podle § 202 odst. 1 TrZ na školním výletě, anebo ml. se dopustil provinění vydírání podle § 235 odst. 1 TrZ vůči chovanci ve výchovném zařízení).

Osoba, již byl mladistvý předán k postihu, je povinna o výsledku **vyrozumět** soud pro mládež. Lhůta, do kdy tak má učinit, nevyplývá přímo ze zákona, proto je nezbytné, aby jí stanovil předseda senátu soudu pro mládež.

Zákonní zástupci mají podle zákona o rodině (§ 31 odst. 2) právo užít přiměřených výchovných prostředků. Rodiče tak mohou např. zvýšit dohled na mladistvým, jestliže se předtím domnívali, že takového dohledu již vzhledem k věku není třeba, zakázat mu určité jednání, zakázat mu stýkat se s nevhodnými kamarády. V některých případech může stačit i domluva rodičů a vysvětlení, v čem spočívalo stíhané provinění a jak se takového jednání pro příště vyvarovat.

V těch případech, kdy provinění mladistvého mělo spočívat se školní docházkou, může po předchozím zjištění stanoviska školy, soud pro mládež přenechat postižení mladistvého škole. K postižení by mělo dojít postupem podle školského řádu příslušné školy (v praxi může jít o snížení známky z chování, ředitelskou důtku).

Totéž platí o možnosti přenechat postižení mladistvého výchovnému zařízení. Ustanovení § 21 zákona č. 109/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů, umožňuje školskému zařízení odejmout dítěti určitou výhodu např. povolení mimořádné návštěvy kulturního zařízení, povolení mimořádné vycházky, návštěvy, snížit kapesné, omezit nebo zakázat trávení volného času mimo zařízení apod.

Možnosti upuštění od uložení trestních opatření ve zvláštních případech - ustanovení § 12

Dva zvláštní typy upuštění od uložení trestních opatření. Podstata tohoto institutu je shodná jako u obecných forem upravených v § 11. Jde o hmotněprávní alternativu k potrestání uplatnitelnou ve standardním soudním řízení po vyslovení viny mladistvého.

V případě § 12 písm. a) lze upustit od uložení trestního opatření za předpokladu, že:

- a) mladistvý spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou,
- b) soud pro mládež uloží mladistvému ochranné léčení,
- c) ochranné léčení je schopno zajistit nápravu mladistvého lépe než To.

Institut dopadá na provinění spáchaných ve stavu vyvolaném duševní poruchou (DP). DP zde nemusí být příčinou nepřičetnosti nebo zmenšené přičetnosti, je však třeba ji vzít k úvahu v rámci hodnocení stupně společenské nebezpečnosti spáchaného činu (duševní stav pachatele totiž charakterizuje jeho osobu a ovlivňuje míru jeho zavinění, což jsou kritéria, která spoluurčují stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost). DP je důvodem k upuštění od uložení TO pouze, pokud se projevila u mladistvého v době, kdy čin spáchal a kdy mohla mít na jeho spáchání skutečný vliv.

DP může být také důsledkem užívání některé z návykových látek. Právě v případech, kdy byl čin spáchán pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky vznikají v praxi nejsložitější situace. Na rozdíl od TP Dospělých však v TP Mladistvých neplatí, že upuštění od uložení TO je vyloučeno, jestliže se mladistvý stav zmenšené přičetnosti (ZP) přivodil, byť i z nedbalosti, vlivem návykové látky. Upuštění od uložení TO podle § 12 písm. a) tedy není ze zákona vyloučeno ani v případě, že požití návykové látky vedlo zaviněním mladistvého k jeho DP (případně i k ZP), v níž se dopustil provinění.

Upuštění od uložení TO musí být obligatorně spojeno s uložením ochranného léčení podle § 72 TrZ, a to ve formě ambulantního léčení nebo ústavního léčení. Nemusí být přitom splněna podmínka, že pobyt mladistvého na svobodě je nebezpečný, neboť takovou podmínku ustanovení § 12 písm. a) nestanoví. Ochranné léčení se nenařizuje na určitou dobu, ale trvá tak dlouho, pokud to vyžaduje jeho účel. Jestliže se však během výkonu ochranného léčení proti závislosti na návykových látkách zjistí, že jeho účelu nelze dosáhnout, může být toto léčení ukončeno.

Nápravou mladistvého ve smyslu § 12 písm. a) je míněno překonání těch skutečností v poměrech mladistvého, které se podílely na páchaní jeho trestné činnosti. V praxi jde především o to vyléčit jej z nemoci, která měla za následek stav vyvolaný duševní poruchou ve spojitosti s níž spáchal trestnou činnost, a docílit toho, aby zanechal škodlivých návyků a přerušil kontakty s osobami, které se dopouštějí trestné činnosti. Pokud se podaří odstranit základní příčinu páchané trestné činnosti, omezí se zároveň riziko jejího opakování. (Např. dopouští se mladistvý majetkové trestné činnosti ve snaze opatřit se prostředky na nákup drog, na nichž je závislý, lze očekávat, že po vyléčení této závislosti odpadne hlavní motiv jeho trestné činnosti.

Lze vyjít z toho, že když není možné od výkonu trestního opatření (zejména pak odnětí svobody) očekávat pozitivní výsledky, nebo když z výkonu trestního opatření hrozí zhoršení duševního stavu mladistvého, je na místě dát před uložení takového trestního opatření přednost ochrannému léčení.

V případě § 12 písm. b) musí být splněny tyto kumulativně stanovené předpoklady:

- a) vůči mladistvému je užito ochranné nebo výchovné opatření,
- b) k dosažení účelu zákona není třeba uložit trestní opatření.

Ustanovení § 12 písm. b) dává možnost soudu pro mládež zvolit jako alternativu k potrestání uložení výchovného opatření nebo ochranného opatření. Právní úprava tohoto alternativního řešení trestní věci vychází z předpokladu, že stejné účinky, které má uložení trestního opatření a jeho výkon, může mít z hlediska účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže za určitých okolností uplatnění výchovného opatření nebo ochranného opatření.

Užije-li soud při upuštění od uložení trestního opatření výchovné opatření, může je uložit na dobu nejdéle tří let. To v zásadě platí ohledně všech výchovných opatření s výjimkou napomenutí s výstrahou, k jehož výkonu vůči mladistvému dojde samotným vytknutím protiprávnosti jeho činu a jeho upozorněním na konkrétní důsledky, jež mu hrozí v případě, že by v budoucnu páchal další trestnou činnost.

Další alternativou k uložení trestního opatření může být užití některého z ochranných opatření. Uložení ochranného léčení při upuštění od uložení trestního opatření bude přicházet v úvahu pouze za splnění podmínek stanovených v § 72 odst. 2 TrZ. Platí, že ustanovení § 12 písm. a) je speciální ve vztahu k § 12 písm. b). Proto je klíčové zjištění, zda ochranné léčení je způsobilé zajistit nápravu mladistvého lépe než trestní opatření.

Právní úprava v § 12 je jako celek speciální ve vztahu k právní úpravě obsažené v § 25 TrZ. Ta se proto neuplatní vůbec. Ve srovnání s § 25 TrZ právní úprava § 12 vytváří širší prostor pro upuštění od uložení trestního opatření, neboť stanoví méně omezujících podmínek a je dán i větší prostor pro uložení výchovných a ochranných opatření. Aplikace § 12 může být zvláště účelná v případech, kdy se mladistvý podrobil určitému výchovnému opatření nebo kombinaci několika takových opatření již v průběhu řízení a plnil jejich podmínky. Pak může být důvodný předpoklad, že tyto podmínky bude plnit i nadále.

Upustí-li soud pro mládež od uložení trestního opatření, hledí se na mladistvého, jako by nebyl odsouzen.

3. 6. Podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (alternativa k potrestání)

Soud pro mládež může také *podmíněně upustit od uložení trestního opatření* u mladistvého, jestliže považuje, na rozdíl od upuštění od uložení trestního opatření, za potřebné po stanovenou dobu sledovat chování mladistvého. Postupuje-li soud pro mládež podle tohoto ustanovení, omezí se na výrok o vině mladistvého a upustí od uložení trestního opatření pod podmínkou, že mladistvý povede ve zkušební době, kterou mu současně stanoví, řádný život a vyhoví uloženým výchovným opatřením a ochranným opatřením.

Podmínky podmíněného upuštění od uložení trestního opatření jsou v zásadě shodné jako u upuštění od uložení trestního opatření podle § 11 a §12. Splněno musí být celkem 5 podmínek, z nichž 4 se odvíjejí od obecného ustanovení § 11 odst. 1, na něž § 14 odst. 1 odkazuje a 5 překračuje rámec těchto podmínek a je spojena s podmíněnou formou tohoto skončení trestní věci mladistvého - potřeba soudu pro mládež sledovat po stanovenou dobu chování mladistvého.

Na rozdíl od podmíněného upuštění od potrestání u dospělých pachatelů podle § 26 TrZ není podmíněné upuštění od uložení trestního opatření u mladistvých

vázáno na uložení dohledu probačního úředníka, který sice může být uložen mladistvému jako jedno z výchovných opatření.

Uloží-li soud pro mládež v rámci tohoto institutu výchovné opatření, může je uložit nejdéle na dobu současně stanovené zkušební doby. To v zásadě platí ohledně všech výchovných opatření s výjimkou napomenutí s výstrahou, k jehož výkonu vůči mladistvému dojde samotným vytknutím protiprávnosti jeho činu a jeho upozorněním na konkrétní důsledky, jež mu hrozí v případě, že by v budoucnu páchal další trestnou činnost.

Předpokladem postupu podle odst. 3 § 14 je skutečnost, že mladistvý zavdal příčinu k uložení trestního opatření. Příčinou k uložení trestního opatření je:

- nevedení řádného života mladistvým nebo
- nevyhovění uloženým opatřením.

Soud pro mládež musí s ponecháním podmíněného upuštění od uložení trestního opatření v platnosti spojit užití některého z těchto tří opatření:

- *stanovit nad mladistvým dohled, pokud nebyl již uložen,*
- *přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než jeden rok,*
nebo
- *stanovit dosud neuložená výchovná opatření směřující k tomu, aby mladistvý vedl řádný život.*

Právní úprava obsažená v ustanovení § 14 je jako celek speciální ve vztahu k právní úpravě institutu podmíněného upuštění od potrestání s dohledem v TrZ, proto v trestních věcech mladistvých není možné aplikovat ustanovení § 26 TrZ. Soud pro mládež rozhoduje formou rozsudku, rozhodnutí má povahu odsuzujícího rozsudku a na prvním místě obsahuje výrok, kterým je mladistvý pachatel, uznán vinným proviněním a na něj navazuje výrok o podmíněném upuštění od uložení trestního opatření.

Při podmíněném upuštění od uložení trestního opatření soud pro mládež stanoví zkušební dobu *až na jeden rok*. Zároveň mladistvému může uložit ochranné opatření nebo výchovné opatření směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou proviněním způsobil. Soud pro mládež může vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněné upuštění od uložení trestního opatření v platnosti i přesto, že mladistvý zavdal příčinu k uložení trestního opatření, a stanovit nad mladistvým dohled, pokud již nebyl uložen, přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než jeden rok, nebo *stanovit dosud neuložená výchovná opatření směřující k tomu, aby mladistvý vedl řádný život*.

Jestliže mladistvý, u něhož bylo podmíněně upuštěno od uložení trestního opatření, vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým opatřením, vysloví soud pro mládež, že se osvědčil; jinak rozhodne o uložení trestního opatření, a to popřípadě již během zkušební doby.

Bylo-li vysloveno, že se mladistvý, u něhož bylo podmíněně upuštěno od uložení trestního opatření osvědčil, anebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se na něj, jako by nebyl odsouzen.

IV. Zánik opatření ukládaných mladistvým

Promlčení výkonu trestního opatření je upraveno v ustanovení § 34 zákona. Uložené trestní opatření nelze vykonat po uplynutí promlčecí doby, jež činí *pět let*, a bylo-li uloženo výjimečné trestní opatření odnětí svobody nad pět let až do deseti let, činí promlčecí doba *deset let*. Ohledně počátku, stavení a přerušení promlčecí doby platí obecná právní úprava v trestním zákoně (viz § 68 odst. 2-4 TrZ) a dále je vyloučeno promlčení výkonu trestního opatření uloženého pro trestného činy uvedené v § 67a a § 68a TrZ.

V neposlední řadě je upraveno v ustanovení § 35 i **zahlázení odsouzení** (resp. fikce zahlázení odsouzení). Uvedená úprava je obdobné povahy jako tomu bylo v § 87 TrZ, navíc je pak upraveno zahlázení vyhoštění.

V. Opatření ukládaná dětem mladším patnácti let

Dítěti mladšímu patnácti let, které se dopustilo činu jinak trestného může soud pro mládež uložit, a to zpravidla na základě výsledků předchozího pedagogicko-psychologického vyšetření, tato opatření:

- a) **dohled probačního úředníka,**
- b) **zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče,**
- c) **ochrannou výchovu.**

Podstatou *dohledu probačního úředníka* je metoda výchovy a pozitivního ovlivňování chování dítěte, která je založena na kombinaci prvků kontroly, pomoci a poradenství. Na dohled probačního úředníka se s přihlédnutím k věku dítěte použijí přiměřeně ustanovení upravující dohled probačního pracovníka nad mladistvým. Dohled probačního úředníka potrvá po dobu potřebnou ke splnění jeho účelu, nejdéle do dosažení zletilosti dítěte, kterému byl uložen.

Zařazením dítěte mladšího patnácti let do vhodného *výchovného programu* zákon rozumí programy realizované středisky výchovné péče, které působí na základě zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Tato střediska poskytují speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc dětem s rizikem či s projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a dětem propuštěným z ústavní výchovy při jejich integraci do společnosti. Tato péče je zaměřena na odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku dalších vážnějších poruch a negativních jevů v sociálním vývoji dětí.

Ochranná výchova představuje nejzávažnější zásah do poměrů dítěte. Obligatorně se uloží ochranná výchova dítěti, které spáchalo čin, za který trestní zákon ve zvláštní části dovoluje uložení výjimečného trestu, a které v době spáchání dovršilo dvanáctý rok svého věku a je mladší než patnáct let. Fakultativně je možné uložit ochrannou výchovu dítěti mladšímu patnáct let, jestliže její uložení odůvodňuje povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

Výkon ochranné výchovy je upraven zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Ochranná výchova se vykonává ve speciálních školských zařízeních pro výkon ochranné výchovy v resortu ministerstva školství .

Od ochranné výchovy je nutno odlišovat ústavní výchovu, která je institutem rodinného práva, je druhem výchovného opatření. Zákon o rodině uvádí ústavní výchovu jako nejzávažnější výchovné opatření mající vytvořit co nejpříznivější podmínky pro výchovu dítěte. Ve smyslu § 46 zákona o rodině může soud nařídít ústavní výchovu tehdy, jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo rodiče z jiných závažných důvodů nemohou výchovu dítěte zabezpečit.

Pod pojmem jiná výchovná opatření, která nevedla k nápravě, je třeba především chápat výchovná opatření v podobě napomenutí, stanovení dohledu nad nezletilým a uložení nezletilému omezení (viz § 43 odst. 2 zákona o rodině). Pokud je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídít ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Takový postup je odůvodněn snahou o co nejrychlejší vytvoření prostředí pro řádnou výchovu nezletilce.

Ústavní výchova zaniká nejpozději dosažením zletilosti, avšak z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti (např. je třeba, aby dítě dokončilo v ústavu učební poměr).

Odlišnost ústavní a ochranné výchovy spočívá v možnosti trestního postihu za jejich nerespektování. Jestliže mladistvý maří účel ochranné výchovy, která mu byla uložena soudem, nebo jinak, zejména útekem z výchovného ústavu pro mládež, výkon takového rozhodnutí podstatně ztěžuje, dopouští se trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí podle § 171 odst. 1 písm. d) trestního zákona; útky chovanců (osob ve věku od patnácti do osmnácti let) z dětských domovů a dětských domovů se školou, kterým byla nařízena soudem ústavní výchova, není mařením výkonu úředního rozhodnutí ve smyslu § 171 trestního zákona, a nelze je proto za toto jednání trestně stíhat (v podrobnostech viz náleží Ústavního soudu, vyhl. pod č.103/1997 Sb.)

Dítěti může být současně uloženo i více opatření, je-li do potřebné k dosažení účelu tohoto zákona.

Soud pro mládež může upustit od uložení opatření, postačuje-li k dosažení účelu tohoto zákona projednání činu dítěte státním zástupcem nebo soudem pro mládež.